

Profilowanie znaczeń leksemów specjalistycznych w dyskursach. Założenia teoretyczne

Profiling the Meanings of Specialist Lexemes in Discourses: Theoretical Assumptions

Paweł BĄK

Uniwersytet Rzeszowski/ University of Rzeszów

E-mail: pbak@ur.edu.pl,

Abstract: In the present considerations regarding the presence of specialist lexemes in open media discourses I aim to shed light on issues relevant to the assessment of the status and function of lexemes in both specialist and non-specialist texts and discourses, particularly in the aforementioned external media discourses. For the purposes of this work, examples from online economic press (*money.pl* and *businessinsider.com.pl*) addressed to a wide audience have been analyzed. The considerations present preliminary theoretical reflections that are significant for further discussions on the cognitive perspective and the profiling of the meanings of lexemes.

Keywords: specialist texts and discourses, non-specialist texts and discourses, open media discourses, profiling of the meanings, framing, discursive perspective

Wstęp

W niniejszych rozważaniach dotyczących obecności leksemów specjalistycznych w medialnych dyskursach otwartych staram się naświetlić problemy istotne dla rozpatrywania statusu i funkcji leksemów w tekstach oraz dyskursach specjalistycznych i niespecialistycznych, zwłaszcza jednak w – zasygnalizowanych wyżej – zewnętrznych dyskursach medialnych. Do celów pracy przeanalizowane zostały przykłady pochodzące z adresowanej do szerokiego grona czytelników prasy ekonomicznej online (*money.pl* i *businessinsider.com.pl*).¹ Praca prezentuje rozważania wstępne, których kontynuacją w kolejnych publikacjach będzie omówienie wyników analiz profilowań w dyskursie oraz badań nad perspektywą poznawczą, przy uwzględnieniu wypracowanej wcześniej (P. Bąk 2016, 2017, 2018a,b) metodologii oceny illokucji, m.in. eufemistycznych.

Leksemy występujące w omawianych tekstach i dyskursach stanowią narzędzie profilowania ukierunkowane na różnorakie perlokucje. Ich funkcja wykracza często poza ramy wyznaczone charakterystycznym dla leksemów specjalistycznych eksponowaniem wiedzy specjalistycznej. Niniejszej refleksji przyświeca oparte na innych analizach (zob. P. Bąk 2016) przekonanie o możliwości realizacji różnorodnych intencji komunikacyjnych, tj. illokucji, które nie ograniczają się wyłącznie do neutralnej pod względem aksjologicznym i perswazyjnym

---

¹ Niniejszy stanowi element cyklu analiz polskojęzycznego dyskursu „prasy wyspecjalizowanej” w rozumieniu M. Wojtak (2006: 61).

transferencji² wiedzy fachowej. Pełnią one bowiem również funkcje stylistyczne oraz – istotne szczególnie z perspektywy aktorów omawianego tu dyskursu – funkcje pragmatyczne, w tym perswazyjne. Dotyczą też sposobu autoprezentacji i zapewnienia własnego statusu³ w dyskursie. Umożliwiają realizowanie techniki strategicznego ramowania (*framing*), odwołując się poprzez odpowiednie profilowania językowe do wiedzy i właściwej czytelnikowi perspektywy poznawczej – tworzą i wykorzystują pewien zbudowany profilowaniem kontekst mentalny – ramę interpretacyjną (*frame*) (por. D. Busse 2012).

1. Leksemy i dyskursy specjalistyczne

Od dziesięcioleci toczą się różnorakie dyskusje na temat słownictwa fachowego, zwłaszcza terminów, uznawanych często za podstawowy wyznacznik specjalistyczności języka, tekstu i dyskursu⁴. Pojęcia te zajmują poczesne miejsca w lingwistyce języków specjalistycznych⁵. W tym zakresie założenia teoretyczne, na których opierają się poniższe rozważania, są przedmiotem refleksji zapoczątkowanej w dwudziestym wieku w ramach badań nad terminem, prowadzonych m.in. przez takich autorów jak H.-R. Fluck (1976), L. Hoffmann (1988), S. Gajda (1990), Z. Berdychowska (1999), F. Gucza (1991) T. Roelcke (1999), S. Gucza (2010, 2013a,b) oraz D. Busse (2012).

Relację między wyrażeniem językowym a znaczeniem trafnie opisuje S. Gucza w następujący sposób:

Wyrażenia językowe – wyrazy, zdania, teksty – są jedynie swoistymi zastępnikami, eksponentami (reprezentacjami) określonej wiedzy lub jej pewnego zakresu, jej substancjalną reprezentacją (dźwiękową, graficzną) (...) (S. Gucza 2013a: 89).

O ile leksemy ogólne odwołują się do szerszej wiedzy o świecie, o tyle leksem specjalistyczny przywołuje również wiedzę profesjonalną, związaną z daną dziedziną fachową lub naukową. W niniejszych rozważaniach poddaję refleksji leksemy charakterystyczne dla rzeczonych dyskursów, które w tekstach służą nierzadko nie tylko eksponowaniu wiedzy fachowej, lecz również realizacji innych illokucji, m.in. konstytuowania i umocnienia statusu autora wypowiedzi jako specjalisty (por. S. Gucza 2013a: 140 i nast.). W kontekście tym warto uwzględnić aspekty wyartykułowane przez takich badaczy języków i dyskursów specjalistycznych jak wspomniani wyżej S. Gucza (2010, 2013a,b) i D. Busse (2012). Autorzy ci akcentują rolę kongruencji zasobów wiedzy użytkowników języka, a także znaczenie braku tejże kongruencji. Ostatni aspekt jest szczególnie ważny dla zaistnienia zjawiska *framingu strategicznego*,

---

² Na temat zasadniczych różnic pomiędzy pojęciami „transfer” oraz „transferencja” wiedzy oraz znaczeń zob. A. Bajerowska (2014: 6–10) i S. Gucza (2020: 12 i nast.).

³ Niekiedy chodzi przy tym wręcz o możliwość inscenizowania profesjonalizmu.

⁴ W tym miejscu podkreślę różnicę pomiędzy kategoriami *język* i *tekst*. Nie są tu one traktowane w sposób synonimiczny. O ile pod pojęciem języka rozumiem za S. Guczą (2013a) właściwość człowieka, zasoby jego wiedzy oraz kompetencje, o tyle tekst stanowi eksponent znaczeń, realizowany w warstwie wyrażeniowej, graficznej oraz akustycznej (por. zwłaszcza *ibid.*). Tekst jest podstawową jednostką komunikacyjną (por. Z. Wawrzyniak 1980).

⁵ Terminologie stanowiły zresztą pierwszy obiekt zainteresowania teoretyków języków specjalistycznych (por. S. Gucza 2013b: 7).

rozumianego jednak jako „instrumentalizacja różnic w zasobach wiedzy” interlokutorów i – ogólniej – uczestników dyskursu (P. Bąk 2024: 12).⁶

Leksemy specjalistyczne, a zwłaszcza terminy od bardzo dawna uważane są za jednostki leksykalne, których zakres znaczeniowy określony jest jasno przez definicje. Ich „znaczenie konstytuowane jest na mocy istotnych cech pojęcia specjalistycznego i jego miejsca w systemie pojęciowym danej dyscypliny” (L. Hoffmann 1988: 103; tłum.: P.B.). Podobnie jak wielu innych badaczy L. Hoffmann podkreśla cechy leksemu specjalistycznego sensu stricto, którymi są m.in.: odniesienie do danej dyscypliny wiedzy, ścisłość, jednoznaczność, samodzielność znaczeniowa, zwięzłość, systematyczność, niezależność kontekstowa i definiowalność (por. *ibid.*). Nie bez powodu listę tych właściwości uzupełnia – *last but not least* – kryterium definiowalności. Należy rozumieć je nie tyle jako właściwość możliwą, ale wyróżnik konstytutywny dla zaistnienia terminu, nieodzowny dla wyznaczenia zakresu znaczeniowego przy pomocy definicji. Bez niej leksem w tekście specjalistycznym odwoływałby się w sposób niekontrolowany do różnorodnych, w tym przypadkowych zasobów wiedzy człowieka – elementów wiedzy specjalistycznej i ogólnej, niespecialistycznej. Odnośnie kategorii „ścisłości” oraz „jednoznaczności”, T. Rolecke (1999: 62 i nast.) słusznie dostrzega rolę kontekstu jako kryterium istotnego dla określenia wartości pojęciowej leksemu specjalistycznego. Szczególnie w dyskursie otwartym, konstytuowanym przez wypowiedzenia i teksty adresowane (również) do niespecialistów, leksemy specjalistyczne i terminy mogą być uznane za znaczeniowo stabilne, ścisłe i jednoznaczne, jednakowoż pod warunkiem określenia kontekstu, w którym są one uznawane za takie i w którym jako takie mogą być używane⁷. Dla interpretacji znaczeń użytkownik języka odwołuje się do własnych zasobów wiedzy nabytej poprzez uprzednie doświadczenie świata. W przypadku np. dokumentów prawnych może opierać się jednak na charakterystycznych dla tekstów prawa, umieszczanych na wstępie definicjach pojęć bądź kategorii, którymi tekst operuje w dalszych jego częściach. Niemniej jednak jako ważny uznać należy fakt, że również werbalizowanie i recepcja leksemów specjalistycznych wiąże się z procesem interpretacji. To konstruowanie znaczeń przez użytkownika języka (por. Z. Berdychowska 1999: 268, P. Bąk 2016: 28, G. Pawłowski 2017: 52).

Powtórzmy: pod względem semantycznym status leksemu (specjalistycznego) rozpoznawany jest poprzez odpowiednią aktualizację zasobów wiedzy (specjalistycznej) w dyskursie i usytuowanie jej wśród elementów wiedzy. W przypadku leksemów specjalistycznych istnieje potrzeba kontekstowego ujednoznacznienia zakresu semantyki terminu.

---

⁶ Wątek ten stanowi kontynuację rozważań autora zapoczątkowanych referatem wygłoszonym w dniu 24. sierpnia 2015 r. na XIII. Światowym Kongresie Stowarzyszenia Germanistów (XIII. Kongress der Internationalen Vereinigung für Germanistik „Germanistik zwischen Tradition und Innovation“) na Uniwersytecie Tongji w Szanghaju. W części teoretycznej niniejsza praca rozszerza metodologiczne podstawy zaproponowane wtedy i zarysowane w pracy *Fachlexeme in fachexternen Diskursen*, która opublikowana została w „Lingwistyce Stosowanej” 18: 3/2016 (P. Bąk 2016). Koncepcję tak rozumianego *framingu strategicznego* wyjaśniam w publikacjach P. Bąk (2019: 30 i nast.) oraz P. Bąk (2024: 12 i nast.). Szerszej rozumiany jest on przez D. Völke (2017) i M. Oswalda (2019).

⁷ Rolę kontekstu w tym względzie omówiłem bardziej szczegółowo we wspomnianej wyżej publikacji P. Bąk (2016: 30) na przykładzie niemieckojęzycznych *termini technici* – *Platte* i *Ausladung* (zob. *ibid.*: 30).

Aspekt ten szybko został dostrzeżony przez badaczy. Pogląd o istnieniu „systemowej jednoznaczności” omawianych leksemów zweryfikował np. T. Roelcke (1999), zastępując ścisłość *per se*, rozumianą jako „jednoznaczność niezależną od kontekstu”, wyrazistością zdeterminowaną kontekstowo (por. *ibid.*: 66). Jest to konstatacja ważna wobec możliwości swoistej pragmatyzacji czy wręcz instrumentalizacji leksemów specjalistycznych, polegającej na symulowaniu terminologiczności przez użycie słów, które „nie odnoszą się do żadnej ustalonej treści znaczeniowej, mimo tego, że ich postać wyrażeniowa sugeruje ich terminologiczny charakter” (S. Grucza 2013a: 140 i nast.).

Podsumowując dotychczasowe rozważania: niezależnie, czy zakres znaczeniowy leksemów określony jest przez odpowiednią definicję i wyrażenia są wykładnikiem specjalistycznej wiedzy, czy też służą do realizacji innych illokucji, są one bodźcem dla interpretacji w oparciu o wiedzę, którą dany odbiorca w danym momencie komunikatu dysponuje, a która aktywowana jest za sprawą kontekstu i dyskursu, w jakich realizowane są wypowiedzenia.

2. Znaczenia leksemów jako konstrukty interpretacyjne a perspektywa dyskursywna

Problematyka poruszona w niniejszej refleksji dotyczy obecnych w dyskursach wyrażeń, których zasadniczą funkcją komunikacyjną nie jest wyłącznie reprezentowanie jasno określonej wiedzy specjalistycznej. Umożliwiają one realizowanie technik strategicznego *framingu*, odwołując się do wiedzy adresata tekstu, ale przede wszystkim do właściwej danej osobie perspektywy poznawczej (por. E. Tabakowska 1995: 70 i nast.).

Nawiązując do (bazującej na socjologicznej koncepcji dyskursu M. Foucaulta) tradycji lingwistycznej, uwzględnić należy takie funkcje dyskursu jak generowanie wiedzy oraz ściśle z nią związaną władzę nad dominującym i promowanym w dyskursie sposobem myślenia, wartościowania. Krótko mówiąc: chodzi o możliwość niejako kreowania rzeczywistości za sprawą dyskursu⁸. Zewnętrzny dyskurs medialny rozumiany być może jako gatunek dyskursu, w przypadku którego atrybut „zewnętrzny” może odnosić się m.in. do usytuowania jego uczestników (w tym czytelników) poza obszarem specjalistycznym, niejako na zewnątrz dyscypliny danego dyskursu. Konstelacja autor–adresat obejmuje tutaj bowiem nie tylko specjalistów, ekspertów (są nimi autorzy tekstów), ale zakłada – w ramach atrybutu „otwartości” bądź „zewnętrzności” dyskursu – partycypację w zdarzeniach komunikacyjnych niespecjalistów, aczkolwiek głównie w roli adresatów tekstów.

Analizowane wydania prasy *money.pl* i *businessinsider.com.pl* kierowane są do stosunkowo szerokiego grona czytelników, nie tylko ekonomistów. Tytuły te można traktować jako przykład tzw. „prasy wyspecjalizowanej” (por. M. Wojtak 2006: 61). Mając na uwadze organizację kompetencji w zakresie danej dyscypliny i dotyczącej języka specjalistycznego, mamy tu do czynienia z różnicami w zasobach wiedzy aktorów dyskursu i różnicami w stopniu jej wyspecjalizowania, co jest główną cechą omawianego tu dyskursu – nie tak hermetycznego jak dyskurs specjalistyczny.

W typologiach terminologii oraz, ogólniej rzecz biorąc, słownictwa specjalistycznego, pojawiają się różnorakie, często konkurujące ze sobą konceptualizacje kategorii. Najbardziej ogólnym typem charakterystycznych dla dyskursów specjalistycznych form

---

⁸ *Dyskurs* konstytuują teksty i wypowiedzenia, należące do wspólnego systemu formacyjnego (zob. J. Spitzmüller/ I.H. Warnke 2011: 70, 116). Na temat sprawczego charakteru języka oraz praktyk komunikacyjnych szerzej wypowiada się M. Hundt (2015: 375 i nast.).

leksykalnych jest leksem specjalistyczny. Oprócz terminów, odwołujących się do węższych znaczeń „profesjonalnych”, w przypadku wielu leksemów można mówić o leksemach charakterystycznych bądź „specyficznych dla dyskursu specjalistycznego” (po niem. *fachdiskurspezifische Lexeme*, por. P. Bąk 2016: 25). Są tu wyznacznikiem fachowości oraz stylu tekstów i dyskursów, służą przy tym realizacji także innych funkcji dyskursywnych niż eksponowanie profesjonalnej wiedzy. Poza tym, jak w każdych kontekstach, stanowią one i tu przedmiot doświadczenia, co ma wpływ na ich przyszłe postrzeganie i interpretację.

Niniejsze rozważania bazują w swej warstwie teoretycznej, dotyczącej semantyki w dużej mierze na poglądach przedstawicieli koncepcji ram semantycznych takich jak np. D. Busse (2012). Według Bussego znaczenie leksemów jest konstruowane w danym akcie poznania, w przypadku konkretnego zaistnienia wypowiedzi w kontekście, w którym wyrażenia poddawane są interpretacji (zob. *ibid.*: 11). W tym sensie należy postrzegać również status leksemu specjalistycznego, którego znaczenie tworzone jest przez osadzenie go w określonych „ramach wiedzy” (*ibid.*: 23), uwzględniających moim zdaniem także perspektywę interpretatora⁹.

Nawet zdefiniowane konwencjonalnie czy terminologicznie znaczenie leksemu użytego w danym kontekście, wchodzi w relacje z wiedzą, w tym także z pewnymi oczekiwaniami odbiorcy, które – podobnie jak wiedza człowieka w ogóle – związane są z dotychczasowym doświadczeniem tzw. „użycia” języka w różnorodnych tekstach i domenach dyskursów, obserwacją realizacji różnorodnych illokucji, doświadczeniem ich z określonej **perspektywy dyskursywnej** aktora.

Bez takiej epistemicznej podstawy w postaci zasobów wiedzy istotnej dla procesu interpretacji¹⁰ konstrukcja znaczenia nie byłaby możliwa¹¹. Znaczenie tworzone jest przy odwołaniu się do niej jako indywidualnego wyposażenia danego człowieka, w oparciu o jego doświadczenia, uprzednie akty poznania – ma zatem wymiar epistemiczny.

W tym miejscu zwróćmy uwagę na pojęcie *użycie*, które w dotychczasowej refleksji językoznawczej i pragmatycznej doczekało się wielu metaforycznych racjonalizacji i interpretacji. W niniejszej pracy *użycie* rozumiane jest jako obecność leksemu/wypowiedzenia w dyskursie. Ta obecność ma wobec podmiotu mówiącego charakter interaktywny. Jest ona warunkiem koniecznym dla ukonstytuowania się znaczenia leksemu, który nie występuje tu w sposób statyczny, bierny. Należy rozumieć go jako przedmiot doświadczenia tej obecności w dyskursie, ma więc wymiar kognitywny, poznawczy i w pewnym sensie sprawczy. Posiada bowiem wpływ na przyszłe akty interpretacyjne. Jak już wspomniano, konstytuowanie się znaczenia nie odbywa się bez odniesienia do wiedzy jednostki. W operowaniu pojęciem *użycie* zalecana jest zatem pewna ostrożność (podobnie zresztą jak w przypadku innych kategorii takich jak *kontekst* czy *dyskurs*). „Użycie” nie jest tutaj bowiem rozumiane czysto pragmatycznie. Znaczenie jest konstytuowane na podstawie obecności wyrażenia w kontekście, jednak – moim zdaniem – inaczej niż w Wittgensteinowskiej formule na temat „użycia” słowa – poprzez jego interakcję

---

⁹ Ten metaforyczny metajęzykowy opis nie oznacza jednak, że procesy te zachodzą w zewnętrznej warstwie wyrażeniowej, lecz w sferze mentalnej użytkowników języka.

¹⁰ Dotyczy to nie tylko recepcji, ale i (świadomej) produkcji wypowiedzi.

¹¹ Możliwa byłaby co najwyżej konstrukcja znaczeń, które nie byłyby zgodne z semantyką leksemów, współdzieloną w ramach danej społeczności.

z wiedzą jednostki oraz – co ważne – jej **rozbudowę**. Użycie leksemu i kontekstu owego użycia wraz z perspektywą podmiotu stanowi obiekt poznania.

Jeśli przyjmiemy, że wiedza jednostki jest budowana poprzez doświadczenie języka i świata (por. S. Grucza 2013: 54 i nast.), zaś znaczenia są (re)konstruowane na podstawie wiedzy (por. S. Grucza 2010: 205), leksemowi przypisać można cechę „specjalistyczny”, „wyspecjalizowany” bądź np. „perswazyjny” dzięki aktywacji potwierdzających ten status zasobów poznawczych. W tym sensie, zwłaszcza w odniesieniu do sfery wartościowań, znaczenia wyrażen spodziewanych w danych kontekstach, tekstach i dyskursach są – przy uwzględnieniu adekwatnej perspektywy – przewidywalne, nawet jeśli mają charakter polisemiczny. Kwestię tę przedstawiono w artykule *Fachlexeme in fachexternen Diskursen* (P. Bąk 2016) na przykładzie niemieckojęzycznego leksemu *Preisentwicklung* (pol. *rozwój cen*). Może być on różnie interpretowany przez poszczególnych użytkowników języka przez pryzmat właściwej im perspektywy poznawczej, uwarunkowanej ich statusem społecznym, deiktycznym, aksjologicznym – dyskursywnym. Podmiot poznania: ekonomista, przedstawiciel koncernu, rzecznik prasowy, minister czy zwykły obywatel, konsument itd.¹² dokonuje jego interpretacji nie tylko z perspektywy czysto pragmatycznej, ale przede wszystkim w oparciu o indywidualne doświadczenia: doświadczenie dotychczasowej obecności tego leksemu w dyskursach, a także na podstawie doświadczenia własnej **perspektywy dyskursywnej**¹³, także towarzyszących temu emocji.

Oto tłumaczenie dwóch przykładów niemieckojęzycznych omówionych w innym kontekście, w przypadku których z perspektywy konsumenta zarówno *rozwój cen*, jak i *trendy cenowe* wywołują wrażenie językowego kamuflażu zastosowanego w dyskusji o wzrostach cen (por. P. Bąk 2016: 28, 2018b: 30):

(1) **Trendy cenowe** są największym zmartwieniem Austriaków. (...) Czy życie staje się coraz trudniejsze do sfinansowania? (tłum. i wyróżnienie: P.B.)¹⁴.

(2) **Rozwój cen** jest wyrazem niestabilnej sytuacji gospodarczej. (...) Ponowny spadek inflacji jest wyrazem niestabilnej sytuacji gospodarczej w Niemczech, ale także w strefie euro (...) (tłum. i wyróżnienie: P.B.)¹⁵.

Podobnie uwarunkowaną interpretację obserwujemy w przypadku wyrażen *zmiana* i *korrekta* w omawianym tu dyskursie polskojęzycznym. Leksemy te mogą być przedmiotem doświadczenia z różnych perspektyw, np.: ekonomisty, finansisty, ale i podatnika, konsumenta, zwykłego obywatela. Do doświadczenia takich znaczeń, aktualizowanych z odpowiednich perspektyw, odwołują się późniejsze akty poznawcze.

¹² W przypadku innych leksemów specjalistycznych użytych przez profesjonalistów interpretacja związana jest również z poglądami dotyczącymi polityki finansowej i w ogóle gospodarki.

¹³ Tj. perspektywy podmiotu o danym statusie w danym dyskursie.

¹⁴ (1‘) *Preisentwicklung* ist größte Sorge der Österreicher. (...) Wird das Leben zunehmend unleistbar?; <http://www.heute.at/news/wirtschaft/art23662,1047951> 29.07.2014 [Pobrano: 20.12.2015] Por. P. Bąk (2016: 28).

¹⁵ (2‘) *Preisentwicklung* ist Ausdruck fragiler Wirtschaftslage. (...) Die erneut gesunkene Inflation ist Ausdruck der fragilen Wirtschaftslage in Deutschland, aber auch der Eurozone (...); <http://www.michael-schlecht-mdb.de/preisentwicklung-ist-ausdruck-fragiler-wirtschaftslage.html> 27.11.2014 [Pobrano: 20.12.2015] Por. P. Bąk (2016: 28).

(3) Temat podatku katastralnego powraca jak bumerang. (...) Według ekspertów nasz system opodatkowania nieruchomości ma jednak tyle wad, że **wymaga** szybkich **zmian** (money)¹⁶.

Ważną rolę w interpretacji wartościowań czy konotacji odgrywają wcześniejsze konteksty językowe i pozajęzykowe, w których pojawiły się dane wyrażenia o określonym statusie aksjologicznym. Leksem *zmiana* może wywoływać asocjacje negatywne, zwłaszcza że w dalszej części stosownie wyprofilowanego wypowiedzenia wyrażenie to (użyte w formie liczby mnogiej) opatrzone zostało atrybutem *nieuchronne*, a przykład *korekta* z poniższego fragmentu (5) – czasownikiem *dotknęła*:

(4) W Instytucie Finansów powstał raport „Opodatkowanie nieruchomości w Polsce na tle innych systemów europejskich. Wybrane problemy i **propozycje zmian**”. Eksperci punktują w nim wady obecnego systemu i wskazują możliwe scenariusze **zmian**. Ich zdaniem, są one **nieuchronne**, bo nasz system jest przestarzały (money)¹⁷.

(5) Silne spadki surowców. Srebro w dół o 8 procent. **Korekta**. po dwóch dniach wzrostów **dotknęła** również rynek akcji na Wall Street (money)¹⁸.

3. Funkcje illokucyjne leksemów w dyskursie ekonomicznym

Znaczenie jest konstruowane lub – mając na względzie kongruencję możliwych zbliżonych do siebie aktów poznania – (re-)konstruowane poprzez aktualizację zasobów wiedzy, uzyskiwanych przez jednostkę na drodze doświadczenia. Indywidualny charakter konstruowania znaczeń i możliwość *framingu* opiera się na profilowaniu, polegającym na osadzeniu wyrażań/wypowiedzi w kontekście i ich interakcji z wiedzą użytkownika języka. Wyrażenia/wypowiedzi są używane przez poszczególnych ludzi w ich idiolektalnie specyficzny sposób, tj. również z różnymi efektami niezamierzonymi lub zamierzonymi i mogą być interpretowane w odmienny sposób. W literaturze problemy rozbieżności interpretacyjnej wypowiedzi u różnych użytkowników języka poruszane są m.in. w odniesieniu do kategorii „wielokrotnej adresowalności” (po niem. *Mehrfachadressiertheit*, por. H.-H. Lüger 1999: 147). Ma ona fundamentalne znaczenie dla funkcjonowania dyskursu w przestrzeni publicznej i medialnej. Indywidualny charakter konstytucji znaczenia podczas artykułowania i percepcji wyrażań jest związany również z niegwarantowaną lub nieistniejącą kongruencją elementów doświadczenia i zasobów wiedzy użytkowników języka (por. S. Grucza 2010: 205). Wiedza i doświadczenie, nawet jeśli są analogiczne wśród przedstawicieli pewnej społeczności kulturowej i społecznej, mogą być aktywowane w różny sposób w procesie konstytuowania znaczenia u poszczególnych mówców/słuchaczy wobec np. ich odmiennej wrażliwości czy poglądów. Aspekty te są szczególnie ważne w analizowanych dyskursach zewnętrznych, w wypowiedzeniach konstruowanych z uwzględnieniem odpowiednich profilowań, perspektywizacji i *framingu*. Brak paralelizmu, tzn. kongruencji zasobów poznawczych czy współdzielonej bazy wiedzy

¹⁶ <https://www.money.pl/podatki/podatki-od-nieruchomosci-wraca-pytanie-o-kataster-system-wymaga-zmian-6878874583354176a.html> [Pobrano: 07.06.2024].

¹⁷ <https://www.money.pl/podatki/podatki-od-nieruchomosci-wraca-pytanie-o-kataster-system-wymaga-zmian-6878874583354176a.html> [Pobrano: 07.06.2024]

¹⁸ http://www.money.pl/gielda/komentarze_swiat/ [Pobrano: 02.05.2023]

uczestników dyskursu może być wykorzystywany przez autorów tekstów szczególnie w dyskursach wykraczających poza granice danej dziedziny, tj. w komunikacji między ekspertem a laikami. Można to zaobserwować w dyskursie prasowym w tekstach na temat kryzysu finansowego i ekonomicznego, w których autorzy często odnoszą się do – inaczej niż np. w zakresie techniki – problemów nieco bardziej wyabstrahowanych. W przypadkach takich tym bardziej możliwy jest brak kongruencji w zakresie wiedzy między autorem a odbiorcą (por. S. Grucza 2010: 205). Na takich właśnie przesłankach zasadza się **framing strategiczny**.

Aspekty powyższe są ważne dla osiągnięcia skuteczności profilowań realizowanych np. za sprawą eufemistycznych środków wyrazu w dyskursach, w przypadku których użycie leksemów służyć może realizacji różnych illokucji, nie tylko tych kojarzonych bezpośrednio z warstwą wyrażeniową (por. P. Bąk 2012: 48). W językoznawczej tradycji niemieckojęzycznej od dawna rozróżnia się dwie główne grupy możliwych funkcji eufemizmów: illokucyjną funkcję woalującą (*verhüllende Euphemisierung*) i maskującą¹⁹ (*verschleiernde Euphemisierung*) (por. S. Luchtenberg 1985: 152 i nast.). Przy rozróżnianiu ich, decydujące są intencje leżące u podstaw użycia języka. Wprawdzie w przypadku eufemizacji pierwszego rodzaju, tj. wartościującej pozytywnie bądź co najmniej neutralnie, mamy do czynienia przeważnie z użyciem zleksykalizowanych środków wyrazu, jej ocena podlega jednak zawsze indywidualnej interpretacji²⁰.

Zgodnie z koncepcją *twarży pozytywnej i negatywnej* (E. Goffman 1967) oraz *grzeczności pozytywnej i negatywnej* (P. Brown/ S.C. Levinson 1987) eufemizmy woalujące w analizowanych dyskursach mogą być postrzegane jako sposób deklarowania trybu, w jakim autor zamierza komunikować się z interlokutorem. To tzw. *akt prezentatywny* w rozumieniu S. Bonacchi (2011: 267). Interlokutor oznajmia swój status profesjonalisty przez użycie wyrażen specjalistycznych²¹ (*twarz negatywna*). Jednocześnie nie chce on naruszać godności interlokutora (*twarz pozytywna*) (por. E. Goffman 1967, P. Brown/ S.C. Levinson 1987, B. Mikołajczyk 2008, S. Bonacchi 2011, P. Bąk 2012).

W analizowanym dyskursie na temat kryzysu finansowego i gospodarczego często poruszane są sprawy trudne i drażliwe dla wielu uczestników dyskursu. Każde naruszenie tabu może wiązać się z zagrożeniem twarzy innych osób. Pozytywną twarz odbiorcy i negatywną mówcy jako eksperta można ochronić poprzez zawoalowane, eufemistyczne użycie języka²². Po części, tzn. w odniesieniu do zapewniania sobie statusu specjalisty (*twarz negatywna*), odpowiada to przywołanej już wyżej konstatacji Sambora Gruczy na temat symulowania terminologiczności przez użycie słów, które nie przywołują treści specjalistycznych (por. S. Grucza 2013a: 140 i nast.), lecz swą formą wyrażeniową służą swoistej stylizacji uczestnika dyskursu.

Zgodnie z zarysowaną przez S. Bonacchi (2011: 267) funkcją *prezentatywów*, sposób interakcji można sygnalizować za pomocą znanych, skonwencjonalizowanych środków

¹⁹ Propozycja tłumaczeń terminów *verhüllende Euphemisierung* oraz *verschleiernde Euphemisierung* na j. polski: P.B.

²⁰ Rozróżnianie eufemistycznych illokucji woalujących i maskujących nie odnosi się zatem do istnienia sztywnej klasyfikacji eufemizmów, w tym rozróżniania eufemizmów woalujących i maskujących *per se*, lecz polega na ocenie realizowanej każdorazowo illokucji (por. P. Bąk 2012, 2016).

²¹ Niekiedy przez użycie wyrazów obcego pochodzenia.

²² Szerzej na ten temat wypowiem się w zasygnalizowanej na wstępie kontynuacji rozważań na temat profilowania w dyskursie.

wyrazu. W literaturze przedmiotu eufemizmy woalujące uznawane są właśnie za formy językowe, które są „społecznie uzgodnione”, „znane” lub „zwyczajowe” (por. S. Luchtenberg 1985: 152, I. Forster 2009: 44, P. Bąk 2012: 33). Specyficzne dla danego dyskursu eufemizmy woalujące mogą być użyte do wyrażania chęci kooperacji w rozumieniu H. P. Grice’a (1975: 41 i nast.) i profesjonalnego uczestniczenia w merytorycznym dyskursie branżowym. W miejscu tym zaznaczyć należy, że nowsze podejście do eufemizmów w dyskursie z zakresu ekonomii i finansów uwzględnia relatywny charakter obserwowanych illokucji i możliwość instrumentalizacji koncyliacyjnego modusu komunikacji, realizowanej za sprawą pozornej eufemizacji woalującej (akt lokucyjny), w celu zamaskowania (akt illokucyjny) pewnych niewygodnych treści²³. Generalnie jednak eufemizacja woalująca służy tu często omawianiu np. rozwoju sytuacji gospodarczej, co sprzyjać ma uspokojeniu nastrojów i np. uniknięciu niekontrolowanych reakcji giełdy, nerwowości rynku walut czy wręcz niepokojów społecznych.

Naturalny charakter słownictwa woalującego, specyficzny dla omawianego tu dyskursu, obejmuje wiele eufemizmów związanych z dziedzinami finansów, prawa czy zarządzania. Często w zawoalowany sposób nazywane są procesy, działania, decyzje, z którymi wiązać się mogą negatywne zjawiska i niekorzystne skutki:

(6) Nowy blok energetyczny zastąpi wycofane z eksploatacji trzy bloki starszej generacji o łącznej mocy zainstalowanej około 600 MWe. (...) Inwestycja jest elementem **optymalizacji** wykorzystania całego kompleksu wydobywczo-energetycznego Turów (...) (money)²⁴.

Sformułowania takie jak w powyższym przykładzie *optymalizacja* cechuje wyraźna powtarzalność, która potwierdza podatność conceptualizacji metaforycznych w tego typu dyskursie na specyficzne leksykalizacje. Są to m.in. metafory takie jak *szybkość*, *spowolnienie*, *dynamika*, *kreatywność*, *ulepszenia* itd.

Co ważne, użycie metaforycznego terminu *spowolnienie* w funkcji woalującej pozwala merytorycznie odnieść się do opisywanego stanu, dokonując swoistej dywersyfikacji stopni spowolnienia tempa procesów gospodarczych: *spowolnienie* → *recesja* → *kryzys*.

(7) (...) Polska może liczyć na solidny popyt krajowy utrzymujący wzrost gospodarczy na przyzwoitym poziomie. Niemniej jednak, wyjście z **recesji** lub **spowolnienia**, jakich doświadczają obecnie duże gospodarki rozwijające się (...) ożywiłoby wymianę handlową (...) (money)²⁵.

²³ Doświadczenie instrumentalizacji form grzecznościowych powoduje w przyszłych aktach interpretacyjnych traktowanie eufemizmu jako dysfemizmu oraz antysłowo. Więcej na ten temat w P. Bąk 2012 i 2019.

²⁴ <https://www.money.pl/gospodarka/wiadomosci/artukul/pge-elektrownia-turow-stojan-generator,172,0,2345132.html> [Pobrano: 07.06.2024].

²⁵ <https://www.money.pl/gielda/wiadomosci/artukul/coface-wzrost-polskiego-eksportu-spowolnienie,58,0,2093114.html> [Pobrano: 30.05.2024].

(8) Niepewność na rynku to efekt obaw o **spowolnienie wzrostu** światowej gospodarki i powrót **recesji** oraz możliwą deflację w strefie euro, po tym jak mocno rozczarowały ostatnie dane z Europy, w tym z Niemiec, jej największej gospodarki (money)²⁶.

Przy pomocy środków eufemistycznych w funkcji woalującej poruszane są pewne tematy tabu istotne np. dla sfery prywatnej obywatela, czytelnika, uwrażliwionego na dotyczące go osobiście kwestie finansowe czy wręcz egzystencjalne. Oszczędzanie nazywane jest np. przy odwołaniu do wartościujących neutralnie sformułowań takich jak w (9) *dostosowywanie wydatków* do możliwości finansowych podatnika:

(9) Jak się okazało aż 51,3 proc. ankietowanych stwierdziło, że będą pracować. Natomiast 26,5 proc. zadeklarowało, że nie podejmą żadnych działań i **dostosują wydatki do dochodów**. Z jednej strony aktywnie podchodzimy do rozwiązywania problemu – zamierzamy podejmować dodatkową pracę. Z drugiej strony, o ile nie będzie możliwe uzupełnienie dochodów, to godzimy się z tym, że przeciętne emerytury są niższe niż przeciętne zarobki (money)²⁷.

Co ważne, eufemizm ten użyty jest tutaj w argumentacji na rzecz akceptacji dla wydłużenia wieku emerytalnego. To kolejny obszar tematyczny, który przy uwzględnieniu perspektywy dyskursywnej może okazać się problematyką niełatwą. Z punktu widzenia przyszłego emeryta taki sposób wyrażania się może być postrzegany jako maskujący środek perswazyjny:

(10) Jesteśmy w stanie **dostosować się**, jeśli będzie to potrzebne, **do sytuacji**. Nie robimy z tego tragedii – stwierdził Roter. Dodał, że pozytywne podejście do podejmowania dodatkowego zatrudnienia na emeryturze może świadczyć o tym, iż jest **przyzwolenie społeczne na wydłużenie wieku emerytalnego** (money)²⁸.

W przypadku wielu analizowanych przykładów uwidacznia się rola perspektywy, która ma decydujący wpływ na konotacje, jakie wywołują interpretowane wyrażenia. Aktualizowanie znaczeń leksemów to pobudzenie elementów wiedzy nabytej przez człowieka z pozycji, która warunkuje sposób i intensywność wartościowań. Z perspektywy klienta, konsumenta czy np. osoby ubezpieczonej doświadczanie *dostosowywania składki* znajduje się po przeciwległej stronie osi aksjologicznej w stosunku do punktu widzenia przedstawicieli towarzystw ubezpieczeniowych:

(11) Na potrzeby ubezpieczeń życiowych powstała cała gałąź nauki zwana matematyką aktuarialną. Wykorzystuje ona elementy rachunku prawdopodobieństwa na potrzeby obliczania składek ubezpieczeń na życie. W **interesie towarzystwa** jest, aby **składka była dostosowana** do rzeczywistego poziomu wypłat świadczeń: zbyt niska

²⁶ <https://www.money.pl/gielda/wiadomosci/artukul/ibm-rozczarowal-inwestorow-na-wall-street,22,0,1642518.html> [Pobrano: 30.05.2024].

²⁷ <http://marketmoney.pl/artykuly/mlodzi;spodziewaja;sie;niskich;emerytur,117,0,1054069.html> [Pobrano: 30.06.2024].

²⁸ <http://marketmoney.pl/artykuly/mlodzi;spodziewaja;sie;niskich;emerytur,117,0,1054069.html> [Pobrano: 30.06.2024].

przyniesie straty towarzystwu, zbyt wysoka pogorszy jego konkurencyjność. Błędnie skonstruowana taryfa może przyczynić się wręcz do bankructwa firmy (money)²⁹.

Podobne obserwacje dotyczyć mogą użycia leksemu *underwriting* oraz mniej korzystnego dla klienta rodzaju ubezpieczenia, tzw. *ubezpieczenia substandardowego*:

(12) **Underwriting** (...) stosowane przez ubezpieczyciela taryfy dotyczą osób, które spełniają określone, standardowe wymagania zdrowotne nie odbiegające od średniej statystycznej. Każde towarzystwo zatrudnia **underwriterów** czyli pracowników, którzy na podstawie ankiety medycznej decydują o ubezpieczeniu klienta na określonych warunkach. (...) Czy będą to warunki standardowe, czy też wysokość składki ubezpieczeniowej zostanie powiększona o dodatkowy współczynnik ryzyka – tzw. **ubezpieczenie substandardowe** (money)³⁰.

Obecności leksemów specjalistycznych w dyskusji na temat finansów, podatków *etc.* może przyświecać intencja eufemizującego maskowania, kojarzona z dyskursywnym działaniem strategicznym. Trudno od niej jednoznacznie oddzielić realizację illokucji bardziej neutralnych i uzasadnić to odróżnienie. Leksemy często interpretowane jako środek perswazji (czy tym bardziej manipulacji) przez wielu odbiorców (niespecjalistów) nie będą traktowane jako terminy sensu stricto, nawet jeśli ich artykułowaniu towarzyszy deklaracja, przy pomocy której mówiący stara się im zapewnić tego typu status³¹.

Negatywne konotacje często wyjaśnia kontekst, jak np. w przypadku wyrażenia *restrukturyzacja*, które pojawia się jako kolokator w towarzystwie nazywanych *expressis verbis* negatywnych skutków, wynikających z (desygnatu) *restrukturyzacji*. Tak jak interesujący nas leksem w poniższym przykładzie, wyrazy te często występują w towarzystwie jednostek wchodzących w kolokacje z nazwami negatywnych procesów takich jak np. *dotknąć* (w (13) i (15) itp.:

(13) Jak donosi Variety, w lutym spółka zależna Showtime **zwolniła** prawie 120 osób **w ramach restrukturyzacji**, która dotknęła około 25 proc. pracowników stacji. W trakcie **zmian** swoje stanowiska opuścili wiceprezesi Showtime (...) (bi)³².

(14) Według Variety **w ramach restrukturyzacji odeszli również** inni dyrektorzy wysokiego szczebla Showtime, w tym szef ds. pozyskiwania treści (...), główny doradca (...) i szef działu dokumentalnego (...) (bi)³³.

²⁹ <https://www.money.pl/ubezpieczenia/zycie/warunki/> [Pobrano: 30.05.2024].

³⁰ Dalej czytamy: „W jednym klient może być zakwalifikowany do grupy zwiększonego ryzyka, a w innym do grupy standardowej. Zdarza się, że towarzystwo odmawia zawarcia umowy ubezpieczenia. Kwalifikacja klienta do określonych grup ryzyka często wynika z subiektywnej, oceny underwritera i wewnętrznych ustaleń towarzystwa” (money); <https://www.money.pl/ubezpieczenia/zycie/warunki/> [Pobrano: 30.05.2024].

³¹ Przykłady na tego typu działanie spotyka się w przypadku wielu wypowiedzeń adresowanych do podatnika (por. P. Bąk 2012, 2016).

³² <https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/tysiace-redukcji-etatow-w-mediach-i-rozrywce-dsney-likwiduje-7-tys-miejsc-pracy/fzz6k5n> [Pobrano: 05.06.2024].

³³ <https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/tysiace-redukcji-etatow-w-mediach-i-rozrywce-dsney-likwiduje-7-tys-miejsc-pracy/fzz6k5n> [Pobrano: 05.06.2024].

Efekt ten zaobserwować można w przypadku *wdrażania nowej struktury czy ułatwiania eliminacji powielania działań*. Z nimi związane są nazwane w tym samym fragmencie *cięcia*, które *dotykają kadr kierowniczych*.

(15) Należy się spodziewać, że **cięcia dotkną** kadry kierownicze. Firma ogłosiła w styczniu, że **przeprowadzi reorganizację** i przeniosła prezes Lisę Knutson na stanowisko dyrektora operacyjnego, aby **wdrożyć nową strukturę** i **ułatwić eliminację powielania działań** (bi)³⁴.

(16) Negocjatorka przypomina klientom, że jeśli ich organizacja będzie miała problemy finansowe, nie zawaha się przed **optymalizacją kosztową**, która zazwyczaj przybiera formę zwolnień grupowych (bi)³⁵.

W mojej ocenie wyrażenia specjalistyczne i terminy nie przestają być słowami lub terminami specjalistycznymi poza danym obszarem tematycznym. Mogą wszakże być interpretowane przez pryzmat własnych doświadczeń użytkownika języka w indywidualny sposób, w tym np. jako pseudoterminy. Także w tym sensie ich znaczenia są konstruktami interpretacyjnymi. Mogą one posłużyć autorom dyskursu do realizacji *framingu*, polegającego na strategicznym „wykorzystaniu różnic w zasobach wiedzy” u interlokutorów (por. Bąk 2019, 2024) i zabiegów osadzania leksemów w kontekstach innych niż im właściwe.³⁶ Należy w tym względzie powtórzyć, że status leksemu lub terminu, ale także pseudoterminu, może zaistnieć w dyskursie przez odpowiednią rekonstrukcję znaczenia, podczas której wyrażenie to wchodzi w relacje z wiedzą użytkownika języka, zdobytą w jego dotychczasowym obcowaniu z dyskursami, jakich był on uczestnikiem, świadkiem, słuchaczem lub widzem.

Przytoczone tu przykłady leksemów oraz wiele innych (por. P. Bąk 2012, 2016, 2018a,b) potwierdzają funkcjonowanie pragmatyzacji, jakiej w dyskursach poddawana jest m.in. metaforyka specjalistyczna np.: *fuzja, koncentracja działalności, korekta, kreatywna księgowość, elastyczność, optymalizacja, ulepszenia, restrukturyzacja, potrzeba restrukturyzacji, reorganizacja, udział własny* i wiele innych (por. P. Bąk 2012).

(17) Rozwijaliśmy się zbyt szybko, aby wykorzystać hossę na rynku kryptowalut. Teraz musimy **zmienić strategię** i **ponownie skalibrować** nasze zespoły, **aby dostosować się do realiów obecnego rynku** (bi)³⁷.

Instrumentalizacja leksemów w dyskursach w szczególny sposób determinuje ich przyszłe postrzeganie. Doświadczenie terminu *outplacement* w dyskursie może na przykład przywołać procedury zwolnień, które to słowo presuponuje:

(18) Generalnie, **outplacement** możemy podzielić na indywidualny oraz grupowy, a także executive, gdy dotyczy menedżerów najwyższego szczebla (...). Pracodawcy,

³⁴ <https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/tysiace-redukcji-etatow-w-mediach-i-rozrywce-disney-likwiduje-7-tys-miejsc-pracy/fzz6k5n> [Pobrano: 05.06.2024].

³⁵ <https://businessinsider.com.pl/biznes/miej-twarde-dane-i-badz-gotow-na-to-ze-nikt-cie-nie-będzie-lubil-zawodowa/w3rjebc> [Pobrano: 05.06.2024].

³⁶ Status leksemu specjalistycznego konstituuje się poprzez adekwatną kontekstualizację (zob. T. Roelcke 1999: 66, Z. Berdychowska 1999: 268).

³⁷ <https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/tysiace-redukcji-etatow-w-mediach-i-rozrywce-disney-likwiduje-7-tys-miejsc-pracy/fzz6k5n> [Pobrano: 05.06.2024].

którzy stosują różne sposoby wsparcia odchodzących pracowników, odnotowują długoterminowo wyższe zyski niż pozostałe firmy. Program **outplacement** pomaga również zapobiec przekazywaniu przez odchodzących pracowników poufnych informacji (...) (bi)³⁸.

(19) (...) tylko co dziesiąta z osób, które utraciły w ostatnich miesiącach pracę, twierdzi, że proces poszukiwania nowego zajęcia był łatwy lub bardzo łatwy. Prawie sześć razy więcej badanych pracowników przyznaje, że było to dla nich trudne albo bardzo trudne doświadczenie (...). Raport jest wynikiem rozmów z ponad 220 uczestnikami programów **outplacementu**, czyli finansowanego przez pracodawców wsparcia dla zwalnianych pracowników (bi)³⁹.

Leksemy związane z mówieniem na temat zwolnień, wyrażenia, które je presuponują bądź implikują, postrzegane być mogą przez pracobiorców jako antysłowa, zwłaszcza ze względu na osobiste doświadczenia zjawisk lub stanu zagrożenia nimi. Artykuł prasowy odnoszący się do profesjonalnego wsparcia dla reorientacji zawodowej poza firmą, presuponuje właśnie te trudne dla pracownika zagadnienia, nadając wypowiedzeniom w tekście niejako z góry pewną podatność na negatywne interpretacje.

(20) (...) Po podjęciu decyzji zmierzającej do **optymalizacji działalności produkcyjnej**, poprzez zaprzestanie produkcji (...) i **koncentrację produkcji** pomp ciepła powietrze-woda oraz systemów klimatyzacji do zastosowania komercyjnego w Legnicy, firma Carrier aktywnie **angażuje się w dialog** z pracownikami i interesariuszami, aby w zgodzie z obowiązującymi regulacjami, **zminimalizować wpływ podjętej decyzji na pracowników** w (...) (bi)⁴⁰.

(21) (...) Firma zapytała Szefa KAS, czy taka operacja (= samozatrudnienie), a w zasadzie **optymalizacja**, jest dozwolona (bi)⁴¹.

(22) W przeszłości niejedna firma korzystała z takiej „**optymalizacji na pracownikach**”. Firmy nie mogą jednak same zmienić formy zatrudnienia pracowników z etatu na umowy B2B (= samozatrudnienie), bo w ustawie o PIT i ustawie o zryczałtowanym podatku dochodowym jest zakaz „fikcyjnego samozatrudnienia” (bi)⁴².

Podsumowując, doświadczenie leksemu użytego z konkretną illokucją w danej sytuacji komunikacyjnej ma wpływ na przyszłe akty poznania. Dotyczy to również obecnej w (17), (18) i (23) presupozycji. Stosowana jest ona często tam, gdzie nazwanie pewnych negatywnych zjawisk byłoby niewygodne dla mówiącego. I tak, pewne niekorzystne dla

³⁸ <https://businessinsider.com.pl/jak-napisac-profesjonalne-cv-ktore-da-ci-prace/n3d4rcy> [Pobrano: 05.06.2024].

³⁹ <https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/oferty-pracy-trudniej-o-zatrudnienie/20sk2j3> [Pobrano: 05.06.2024].

⁴⁰ <https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/zwolnienia-grupowe-w-polskim-zakladzie-giganta-fabryke-wybudowali-niedawno/r19e5cx> [Pobrano: 05.06.2024].

⁴¹ <https://businessinsider.com.pl/prawo/podatki/optimalizacja-podatkowa-na-pracownikach-firma-moze-wypchnac-na-b2b/9cn0mdy> [Pobrano: 05.06.2024].

⁴² <https://businessinsider.com.pl/prawo/podatki/optimalizacja-podatkowa-na-pracownikach-firma-moze-wypchnac-na-b2b/9cn0mdy> [Pobrano: 05.06.2024].

klientów tematy jak podwyżki cen energii elektrycznej są pomijane bądź presuponowane⁴³ w wywodzie, który sugeruje możliwość uniknięcia lub ograniczenia negatywnego oddziaływania wzrostu cen:

(23) Do wprowadzenia **taryf dynamicznych** już przygotowuje się Polska Grupa Energetyczna. (...) PGE Obrót przystosowuje do nowych zadań wykorzystywany system billingowy i jako sprzedawca będzie odpowiadać za obsługę i rozliczenie umów z klientami, którzy skorzystają z oferty z **cenami dynamicznymi** (bi)⁴⁴.

Nieprzypadkowo powtarzalna, bo zleksykalizowana metafora *dynamiki* przywoływana jest w innym kontekście jako atrybut szybko dokonywanych zmian składek ubezpieczeniowych (por. P. Bąk 2016: 33). Leksykalizacja tego typu jest procesem uwarunkowanym szeregiem aspektów związanych ze sposobem, w jakim podmiot doświadczał dotychczas obecności leksemu w dyskursie.

4. Uwagi końcowe i perspektywy dla dalszych rozważań

Zarysowane powyżej problemy skłaniają do dalszych rozważań na temat omawianych tu pojęć i kategorii⁴⁵ z zakresu lingwistyki języków specjalistycznych, terminologii, jak i językoznawstwa ogólnego, leksykologii, semantyki oraz pragmatyki kreowania dyskursu.

Zasadniczym dla przyszłych rozważań w tym zakresie pozostaje przekonanie, że tylko w odniesieniu do konkretnych aktów komunikacyjnych można mówić o realnym konstytuowaniu się znaczeń w konkretnych aktach poznania. W tym sensie lingwistyczne badania języków specjalistycznych muszą służyć rekonstrukcji języka i znaczeń u osób zaangażowanych w komunikacyjne zdarzenia w omawianej domenie dyskursu, przy uwzględnieniu ich statusu i właściwej im perspektywy dyskursywnej. Rozważania te przeznaczone są do kontynuacji zwłaszcza w odniesieniu do profilowań, perspektywizacji i framingu, dotyczących realizowanych w ramach dyskursu znaczeń.

Bibliografia

- Bajerowska, A. (2014), *Transferencja wiedzy specjalistycznej* (Studi@ Naukowe 15). Warszawa.
- Bąk, P. (2012), *Euphemismen des Wirtschaftsdeutschen aus Sicht der anthropozentrischen Linguistik* (Warschauer Studien zur Germanistik und zur Angewandten Linguistik 2). Frankfurt a. M. etc.
- Bąk, P. (2016), *Fachlexeme in fachexternen Diskursen*, (w:) *Lingwistyka Stosowana / Applied Linguistics / Angewandte Linguistik* 18: 3/2016, 25–37.

⁴³ Presupozycji poświęciłem odrębny artykuł, który dotyczy zawołowanych wartościowań werbalizowanych w niemieckich świadectwach pracy (P. Bąk 2017). W tym miejscu warto jednak przywołać przede wszystkim najnowsze i całościowe opracowanie na temat presupozycji pt. *Präsuppositionen zwischen Fiktion und Realität. Eine ganzheitliche Typologie* spod pióra Alicji Sakaguchi (2024).

⁴⁴ <https://businessinsider.com.pl/poradnik-finansowy/rewolucja-w-rachunkach-za-prad-taryfy-dynamiczne-od-sierpnia-kto-zyska/ml5fxe2> [Pobrano: 05.06.2024].

⁴⁵ Niniejsza refleksja dotyczy głównie pojęć kluczowych takich jak *leksem*, *kontekst* i *dyskurs*.

- Bąk, P. (2017), *Euphemismus als Charakteristikum von Textsorten und Diskursen am Beispiel der Arbeitszeugnisse*, (w:) E. Garavelli / E.H. Lenk (red.), *Verhüllender Sprachgebrauch. Textsorten- und diskurstypische Euphemismen*. Berlin, 39–59.
- Bąk, P. (2018a), *Termini des Wirtschaftsdeutschen als Interpretationskonstrukte*, (w:) V. Höpnerova / J. Březina (red.), *Fachsprache Wirtschaftsdeutsch – Linguistische und didaktische Aspekte*. Praha, S. 54–75.
- Bąk, P. (2018b), *Euphemismus, Terminus und Wirtschaftsdeutsch. Theoretische Annahmen und empirische Befunde*, (w:) E. Knipf-Komlósi / V.R. Rada (red.), *Sprachliche Vermittlung wirtschaftlichen Wissens – am Beispiel des Deutschen (Budapester Beiträge zur Germanistik 78)*. Budapest, 25–40.
- Bąk, P. (2019), *Vom Fachlexem zum Unwort. Perspektive der Betrachtung. Perspektive der Erkenntnis*, (w:) *Linguistische Treffen in Wrocław 15/2019 (I)*, 29–40.
- Bąk, P. (2024), *Intra- und interlinguales metaphorisches Framing im öffentlichen Raum. Auf der Suche nach den Grenzen der Angemessenheit von diskursiven Strategien*, (w:) P. Bąk / E. Żebrowska (red.), *Texte und Diskurse intra- und interlingual*. Stuttgart, 11–27.
- Berdychowska, Z. (1999), *Fachsprachliche Kollokationen und terminologisierte Ausdrücke in der Sprache der Rechtswissenschaft*. (w:) M. Kłańska / P. Wiesinger (red.), *Vielfalt der Sprachen. Festschrift für Aleksander Szulc zum 75. Geburtstag*. Wien, 259–273.
- Bonacchi, S. (2011), *Höflichkeitsausdrücke und anthropozentrische Linguistik*. Warszawa.
- Brown, P./ S.C. Levinson (1987), *Politeness: some universals in language usage*. Cambridge.
- Busse, D. (2012), *Frame-Semantik. Ein Kompendium*. Berlin/ New York.
- Fluck, H.-R. (1976): *Fachsprachen. Einführung und Bibliographie*. Bern/ München.
- Forster, I. (2009), *Euphemistische Sprache im Nationalsozialismus*. Bremen.
- Gajda, S. (1990), *Wprowadzenie do teorii terminu*. Opole.
- Goffman, E. (1967), *Interaction Rituals*. New York.
- Grice, H.P. (1975), *Logic and Conversation*. (w:) P. Cole/ J. Morgan (red.), *Syntax and Semantics*. 3, *Speech Acts*. New York, 41–58.
- Grucza, F. (1991), *Terminologia. Jej przedmiot, status i znaczenie*. (w:) F. Grucza (red.), *Teoretyczne podstawy terminologii*, Wrocław etc., 11–44.
- Grucza, S. (2010), *Zur Stratifikation von Bedeutungen des Ausdrucks ‚Fachtext‘ und ihren Implikationen für die Translatorik*, (w:) P. Bąk/ M. Sieradzka/ Z. Wawrzyniak (red.), *Texte und Translation*. Frankfurt a. M. etc., 201–210.
- Grucza, S. (2013a), *Lingwistyka języków specjalistycznych (Studi@ Naukowe 15)*. Warszawa.
- Grucza, S. (2013b), *Od lingwistyki tekstu do lingwistyki tekstu specjalistycznego (Studi@ Naukowe 15)*. Warszawa.
- Grucza, S. (2020), *Lingwistyczne podstawy badań specjalistycznej komunikacji międzykulturowej*. (w:) A. Buras-Marciniak/ S. Goźdz-Roszkowski (red.), *Języki specjalistyczne w komunikacji interkulturowej*. Łódź, 11–20.
- Hoffmann, L. (1988), *Vom Fachwort zum Fachtext: Beiträge zur angewandten Linguistik*. Tübingen.

- Hundt, M. (2015), *Sprache in der Wirtschaft*, (w:) E. Felder/ A. Gardt (red.), *Handbuch Sprache und Wissen (= Handbücher Sprachwissen 1)*. Berlin, Boston, 373–391.
- Luchtenberg, S. (1985), *Euphemismen im heutigen Deutsch. Mit einem Beitrag zu Deutsch als Fremdsprache*. Frankfurt a. M. etc.
- Lüger, H.-H. (1999), *Satzwertige Phraseologismen. Eine pragmalinguistische Untersuchung*. Wien.
- Mikołajczyk, B. (2008), *Wyrażenia znieważające jako leksykalne środki realizacji aktów zagrażających twarzy na przykładzie języka niemieckiego i polskiego*, (w:) A. Kątny (red.), *Kontakty językowe i kulturowe w Europie*. Gdańsk, 186–197.
- Oswald, M. (2019), *Strategisches Framing: Eine Einführung*. Wiesbaden.
- Pawłowski, G. (2017), *Fachlexeme in Konstruktion. Linguistischer Beitrag zur Erkenntnisarbeit* (Warschauer Studien zur Germanistik und zur Angewandten Linguistik 27). Frankfurt a. M. etc.
- Roelcke, T. (1999), *Fachsprachen*. Berlin.
- Sakaguchi, A. (2024), *Präsuppositionen zwischen Fiktion und Realität. Eine ganzheitliche Typologie* (Sprachwissenschaft 63). Berlin.
- Spitzmüller, J./ I.H. Warnke (2011), *Diskurslinguistik. Eine Einführung in Theorien und Methoden der transtextuellen Sprachanalyse*. Berlin/ Boston.
- Tabakowska, E. (1995), *Gramatyka i obrazowanie. Wprowadzenie do językoznawstwa kognitywnego*. Kraków.
- Völker, D. (2017), *Kommunikation im Krisenmodus: Konzeption des Strategischen Framing am Beispiel der Finanzkrise 2008/09*. Wiesbaden.
- Wawrzyniak, Z. (1980), *Einführung in die Textwissenschaft*. Warszawa.
- Wojtak, M. (2006), *Gatunki mowy charakterystyczne dla prasy motoryzacyjnej*, (w:) *Prace językoznawcze* 8, 61–77.

Źródła internetowe

businessinsider.com.pl (= bi)

money.pl (= money)